

УДК 821.111.09 (Джойс) 811.111'25

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2021.134.3520>

ТЕРЕНС КІЛЛІН

**“СТІВЕН ДЖОЙС СЛУХАЄ”:
ЦІ СЛОВА ЖАХАЛИ НЕ ОДИН ДЕСЯТОК ЖУРНАЛІСТІВ**

Переклад з англійської:

Елла Гончаренко

*Незалежний вчений,
м. Кам'янське,
просп. Тараса Шевченка, 6-7, м. Кам'янське, Україна, 51931
ellgon@rambler.ru*

Людмила Байсара

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
просп. Гагаріна, 72, м. Дніпро, Україна, 49000
baisaraliuda@gmail.com*

Представлено український переклад статті відомого ірландського науковця, джойсознавця та журналіста Теренса Кіліна: “Стівен Джойс слухає”: ці слова жахали не один десяток журналістів” [1]. Переклад, який виконано українськими науковцями Е. Гончаренко та Л. Байсарою, супроводжується пояснювальними примітками до статті. Статтю присвячено Стівену Джеймсу Джойсу, онуку видатного ірландця Джеймса Джойса. Переклад публікується з дозволу автора статті. Мовою оригіналу стаття була опублікована в дублінській газеті “The Irish Times” (“Ірландські часи”) 23 лютого 2020 року.

Ключові слова: ірландський науковець, джойсознавець, переклад, перекладач, пояснювальні примітки, мова оригіналу, автор, дублінська газета, журналіст.

Роками не один десяток журналістів без тіні підозри у відповідь на телефонний дзвінок спочатку чули зловісне мовчання, а потім понурий голос промовляв: “Стівен Джойс слухає” [2].

Цю манеру спілкування Стівена, онука Джеймса Джойса, який помер 23 січня 2020 року, доводилося чути не лише журналістам, а й членам суспільних організацій, які могли б згадати ім'я Джойса у листі до газети, а також й тим, хто наважувався запропонувати проведення деяких заходів на честь Джойса.

У Стівена Джойса було два види телефонних розмов: ті, що були пов'язані зі спадщиною, а також ті, що такими не були. В останньому випадку відлюдкуватий

чоловік, якому було нелегко, м'яко кажучи, спілкуватись віч-на-віч зі співрозмовником, вів, так би мовити, монолог плутано і незв'язно.

Одному зі співрозмовників пощастило, він мав задоволення чути, як Стівен Джойс двічі впродовж телефонної розмови тривалістю в одну годину декламував "Ессе Руге" [3; 5], вірша Джеймса Джойса, якого той присвятив його народженню. Зазвичай учасниками цих телефонних розмов були не професіонали, що вивчали творчість Джойса-старшого; це були актори, промоутери, виконавці, журналісти тощо. Стівен віддавав перевагу спілкуванню саме з такими людьми, аніж із джойсознавцями.

Це могло бути нуднувато, але цілком безпечно.

Інший вид телефонних розмов, пов'язаний зі спадщиною Джойса, був набагато складнішою справою.

На черзі денній обов'язковим було обстоювання своїх інтересів.

Життєвій ситуації Стівена навряд чи можна було позаздрити.

Розмова зводилась до попередження або відмови надати дозвіл на якийсь проект. Починалося усе, зазвичай, на підвищених тонах, а потім напруга спадала і розмова перетворювалась у звичайне бурчання.

Якщо телефонував ірландець, розмова починалась з критики та коментарів на адресу країни, потім певного балансу додавались особисті рефлексії.

Як раніше повідомлялося, Стівен отримав ірландське громадянство незадовго до своєї смерті. Він лише декілька років тому виборов право, щоб на меморіальній табличці в Парижі на честь пошани його дідуся було написано: "Джеймс Джойс, британський письменник ірландського походження". Отже, для цього повинно було трапитись щось карколомне, що спричинило такий несподіваний поворот подій.

Під час телефонних монологів Стівен наполегливо підкреслював значущість родини Джойса. Ніде більше, крім фільму "Хрещений батько", слово "родина" не інтонувалось з такою гідністю та шаною. Не могла цьому завадити і його дружина Соланж, яка частенько підслуховувала на паралельному телефоні так звані "дискусії".

Одного разу, коли Стівен говорив про французькі міські управи, наразі вже й не пам'ятають з якого приводу, він намагався згадати французьке слово, коли якийсь таємничий голос невідомо звідки раптом прошипів "мерія". Стівен підхопив це слово і продовжив бесіду, не моргнувши й оком.

Іншою помітною рисою таких розмов була постійна полярна зміна в оцінках репутацій людей: якщо в одній розмові хтось згадувався стримано схвально, то було цілком зрозуміло, що в наступній розмові ця особа підпадала під нищівну критику, яка продовжувалася довгою розповіддю Джойсівської історії про зраду і продажність.

"О, так професор знає все! То навіщо я тут, коли професор вам може все розповісти?"

Як на мене, зустрічі зі Стівеном віч-на-віч мало чим відрізнялися одна від одної, за винятком однієї. З приємністю хочеться відзначити, що 1991 року на заході, присвяченому п'ятидесятиріччю від дня смерті Джеймса Джойса, Стівен та Соланж приймали групу ірландських поціновувачів творчості письменника у ресторані Фуке в Парижі (одному із найулюбленіших місць Джойса).

Навіть тут було достатньо напруги – увесь час присутніх не полишало відчуття, що ходиш по гарячому вугіллі, а втім, треба визнати, що за цим приховувався

благородний поштовх. І що є прикметним, у той час він позитивно висловлювався з приводу нещодавніх виборів Мері Робінсон [4; 8] на посаду Президента. Можливо, це було передчуття подій, які наближалися.

Життєвій ситуації Стівена навряд чи можна було позаздрити. Зважаючи на те, що тітка [5; 9] [мається на увазі Лючія Джойс, донька Джеймса Джойса. *Прим. наші.* – Е. Гончаренко, Л. Байсара] мала серйозний психічний розлад, а батько страждав від алкоголізму, вони із Соланж з самого початку подружнього життя вирішили не продовжувати спадкоємну лінію Джеймса Джойса. Стівен часто говорив, що не по своїй волі він залишився єдиним живим нащадком Джеймса Джойса, що без цього йому було б краще.

До його честі він таки обрав шлях, віддалений від спадщини, як батьківської, так і дідівської. Але у виконанні зобов'язань, пов'язаних зі спадщиною, він був безпорадний.

Стівен був освіченою людиною, але не тією, хто розумівся на літературі; здавалося, що для нього єдиним мірилом значущості Джойсівської спадщини були надвисокі суми гонорарів за надання згоди на публікацію. І це супроводжувалось глибоко вкоріненою підозрою до тих, хто дійсно шанував та вивчав творчість його діда. Це спричинило сумне непорозуміння, яке він так і не зміг подолати.

Цілком слушною могла б бути думка про те, що коли він нарешті наважився отримати ірландське громадянство [6; 10], десь з його підсвідомості, можливо, впливали ірландські співрозмовники та їхні багатостраждальні родини, які роками зверталися до нього із своєю тугою.

Насамкінець, ось моя улюблена історія про Стівена, правдивість якої не підлягає сумніву. Одного разу його запросив Дейвід Спер, на той час професор англійської мови Женевського університету, куди Стівен інколи навідувався, виступити перед студентами.

Усе складалося надивовижу добре, як раптом Стівен завагався, намагаючись пригадати ім'я одного з персонажів зі збірки “Дублінці”. Дейвід вирішив прийти на допомогу і нагадав Стівену ім'я цього героя. Реакція Стівена була миттєвою: “О, так професор все знає! То тоді, навіщо я тут, якщо професор може все вам розповісти?”

Будь-якому свідку цієї сцени, котрий не знав, хто перед ним, могло б спасти на думку наступне: “Повірити не можу, що у цього чолов'яги тече в жилах ірландська кров!”

ПРИМІТКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО СТАТТІ ТЕРЕНСА КІЛЛІНА

1. **Теренс Кіллін** – ірландський науковець, дослідник творчості Джеймса Джойса. Працює в центрі Джеймса Джойса (*James Joyce Centre*) в Дубліні. Теренс Кіллін – автор низки публікацій, присвячених дослідженню творчості митця; керівник та активний учасник циклу семінарів та лекцій як у Дублінській літній школі з вивчення творчості Джойса, так і в літній школі Трієста. Одна з останніх робіт Теренса Кілліна – нарис, присвячений першій версії роману Джойса “Портрет митця замолоду” (публікація 2020 р.). Теренс Кіллін – колишній журналіст, співробітник газети “The Irish Times”, в якій він продовжує публікувати свої статті присвячені творчості видатного митця [6].

2. **Стівен Джеймс Джойс** – онук видатного європейського письменника ірландського походження Джеймса Августина Алоїзуїса Джойса. Стівена Джойса

вважають надто “суперечливою постаттю” [7]. Це була людина, яка певною мірою належала до славного імені художника, одне згадування про якого викликало та продовжує викликати захоплення, подив та питомне бажання вивчати та досліджувати незбагненну творчість письменника. На жаль, “онук Джеймса Джойса був освіченою людиною”, але він не володів жодним з літературних талантів [6]. Окремо додамо, що “для Стівена значення роботи його славетного діда вимірювалося виключно в грошових одиницях. Це часто призводило до надмірних, щоб не сказати, обурливих вимог до безвинних душ, які шукали дозволу на авторські права. Таких прикладів безліч: гіпермедійний проект, присвячений “Уліссу”, участь у якому брав американський науковець Майкл Гроден, був повністю припинений через скромну вимогу гонорару в два мільйони доларів (пізніше цю суму було зменшено до півтора мільйона, а пізніше і до мільйона доларів); і також припинена спроба видавництва “Cork University Press” надрукувати декілька сторінок з Джойсівського твору в антології, що призвело до вартісного судового позову та поразки, яка на кілька років значно погіршила роботу видавництва” [8]. Стівен Джеймс Джойс народився 15 лютого 1932 року в Парижі. Стівен – єдиний син Джорджіо Джойса (сина Джеймса Джойса) та його дружини Гелен Кастор Флейшман, заможної американки, набагато старшої за Джорджіо, яка мала попередній шлюб. Дитинство Стівена минало у щасливому колі, він мешкав у Парижі і досить багато часу проводив зі своїм вже на той час відомим дідусем Джеймсом Джойсом та бабусею Норою. У 1936 році Джойс написав для Стівена оповідання, відоме під назвою “The Cat and the Devil” (“Кіт та Диявол”). З критичного довідника творчості Джеймса Джойса дізнаємося, що “Стівен Джойс навчався в Сполучених Штатах Америки в Академії Філіпса (перша школа-інтернат в США [1, с. 736]), а потім в Гарвардському університеті. У 1951 році його товаришами по кімнаті були нащадки видатних митців – Пол Матісс (онук Анрі Матісса) та Садруддін Ага Хан (онук його Королівської Високості принца Ага-Хана III). 15 квітня 1955 року Стівен бере шлюб зі Соланж Рейтчін [дантистом за фахом. – *Прим. наші.* – Е. Гончаренко, Л. Байсара]. Після закінчення Гарварду Стівен Джойс працював в Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (економічний відділ Організації Об’єднаних Націй); відповідав за проблеми франкомовних африканських країн. Після виходу у відставку виконував обов’язки духівника літературної спадщини Джеймса Джойса” [4, с. 304].

3. “**Ecce Puer**” – у перекладі з латини: “Се, дитятко”. Головний герой цього вірша – онук Джойса, якого назвали на честь митця Стівеном Джеймсом Джойсом; народився 15 лютого 1932 року. Як відомо, в грудні 1931 року помер Джон Станіслаус Джойс, батько письменника, якого той обожнював. Ця втрата значно вплинула на нього, і в пам’ять про свого батька та на честь народження онука Джойс написав вірш “Ecce Puer”. [Батько Джойса, з яким митець не бачився з 1912 року, помер за півтора місяці до народження Стівена Джеймса Джойса. – *Прим. наші.* – Е. Гончаренко, Л. Байсара]. Григорій Кружков зазначає: “До збірки “Пенні за штуку” біографічно приєднується один з найкращих віршів Джойса “Ecce Puer”, що в перекладі з латини позначає: “Се, дитятко”. Це алюзія на слова Пілата, який вивів Ісуса до натовпу людей у терновому вінці та багрянці і сказав: “Ecce homo!” – “Се, Людина!” Вірш написано у лютому 1932 року. Гелен, невістка Джойса, важко переносила вагітність. До цієї

обставини додався ще й той факт, що *за сім днів* до народження онука помер Джон Джойс – батько письменника [*Курсив наш.* – Е. Гончаренко, Л. Байсара]. Радість та журба змішалися у ці дні”. “Отже, не дивно”, продовжує далі Г. Кружков, “що у самій назві та у змісті вірша сполучаються мотиви Розп’яття та Різдва” [2, с. 16]. Дитятко у Джойса – символ вічного оновлення життя [2, с. 226]. [Звертаємо увагу на той факт, що у наведеній нами цитаті Г. Кружков припустився помилки, адже батько Джойса помер 29 грудня 1931 року, а Стівен Джойс народився 15 лютого 1932 року, тобто за півтора місяці до його народження, а не за сім днів, як зазначає дослідник. – *Прим. наш.* – Е. Гончаренко, Л. Байсара]. Варто додати, що цей вірш Джойс написав саме в день народження Стівена – 15 лютого 1932 року. Вірш було опубліковано у журналі “The New Republic”, а потім перевидано у трьох інших журналах [3, с. 131]. Зрозуміло, що народження онука значно вплинуло на Джойса. Митець був людиною чутливою та вразливою, і створенням коротенького вірша він ознаменував цю визначну подію у своїй родині. У вірші письменник представив чотири покоління Джойсівської родини, які він поєднав однією сюжетною лінією.

Увазі читача пропонується переклад “*Ecce Puer*”, який зробила Елла Гончаренко.

ECCE PUER

Of the dark past
A child is born;
With joy and grief
My heart is torn.
Calm in his cradle
The living lies.
May love and mercy
Unclose his eyes!
Young life is breathed
On the glass;
The world that was not
Comes to pass.
A child is sleeping:
An old man gone.
O, father forsaken,
Forgive your son!
(February 1932)

Минає час
Дитятко народилось;
Радістю й журбою
Серце моє оповилось.
Тиша й спокій
В колисці дитя.
Ніжність та ласка
Увійдуть в твоє життя!
Дихання маленького
Люстерко сповива;
Прийшло в цей світ
Натомість забуття.
Дитятко спить:
А батько в вічність відійшов.
Забутий батько,
Прости свою рідну кров!
(Пер. Гончаренко Е., 2020 р.)

4. **Мері Робінсон** – йдеться про колишнього президента Республіки Ірландія, яка у 1991 році виграла вибори та стала єдиною жінкою-президентом. Цю посаду вона обіймала у 1991–1997 рр. [9].

5. **Лючія Джойс**, донька Джеймса Джойса, тітонька Стівена Джойса. Цій темі й також важливим подіям у житті Лючії присвячена монографія Керол Л. Шлосс [5].

6. “Рішення Стівена отримати ірландське громадянство та ірландський паспорт напередодні його смерті – це приємна ознака того, що він нарешті примирився з Ірландією, з якою він не завжди ладнав, і відтак довготривале відчуження його родини було подолано” [10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ПРИМІТОК

1. Americana. Англо-русский лингвострановедческий словарь. Ред. и общее руководство Г. В. Чернова. Смоленск : Полиграмма, 1996. 1185 с.
2. Джойс Дж. Стихотворения : Сборник. Сост. Г. Кружков. Москва : ОАО Издательство “Радуга”, 2003. [на англ. яз. с параллельным русск. текстом]. 240 с.
3. Chester G. A. James Joyce (with 124 illustrations). London : Thames and Hudson, 1998. 144 p.
4. Fagnoli A. N., Gillespie M. P. Critical Companion to James Joyce: A Literary Reference to His Life and Work. New York : Checkmark Books, 2006. 450 p.
5. Schloss C. Lucia Joyce: To Dance in the Wake. New York: Picador. Farrar, Straus and Giroux, 2005. 560 p.
6. URL: <https://www.irishtimes.com/opinion/the-words-many-a-journalist-dreaded-hearing-this-is-stephen-joyce-1.4182297#.XIUGtzMrquQ.mailto>.
7. URL: <https://www.irishtimes.com/culture/books/stephen-joyce-the-boy-who-became-guardian-of-his-grandfather-s-legacy-1.4162806>.
8. URL: <https://www.irishtimes.com/life-and-style/people/stephen-joyce-obituary-trustee-of-ulysses-estate-and-author-s-grandson-1.4165374>.
9. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Robinson.
10. URL: <https://jamesjoyce.ie/stephen-james-joyce-1932-2020/>.

REFERENCES TO THE NOTES

1. Americana. Anglo-Russian lingvostranovedcheskiy slovar [English-Russian Encyclopedic Dictionary]. Red. i obshcheye rukovodstvo G.V. Chernova. Smolensk : Poligramma, 1996. 1185 s.
2. Dzhois Dz. Stikhotvoreniya : Sbornik. Sost. G. Kruzhhkov. Moskva : OAO Izdatelstvo “Raduga”, 2003. Na angliyskom yazyke s parallelnym russkim tekstom. 240 s.
3. Chester G.A. James Joyce (with 124 illustrations). London : Thames and Hudson, 1998. 144 p.
4. Fagnoli A.N., Gillespie M.P. Critical Companion to James Joyce: A Literary Reference to His Life and Work. New York : Checkmark Books, 2006. 450 p.
5. Schloss C. Lucia Joyce: To Dance in the Wake. New York : Picador. Farrar, Straus and Giroux, 2005. 560 p.
6. URL: <https://www.irishtimes.com/opinion/the-words-many-a-journalist-dreaded-hearing-this-is-stephen-joyce-1.4182297#.XIUGtzMrquQ.mailto>.
7. URL: <https://www.irishtimes.com/culture/books/stephen-joyce-the-boy-who-became-guardian-of-his-grandfather-s-legacy-1.4162806>.
8. URL: <https://www.irishtimes.com/life-and-style/people/stephen-joyce-obituary-trustee-of-ulysses-estate-and-author-s-grandson-1.4165374>.
9. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Robinson.
10. URL: <https://jamesjoyce.ie/stephen-james-joyce-1932-2020/>.

*Стаття надійшла до редколегії 02.04.2021
Прийнята до друку 09.04.2021*

Terence Killeen

**THE WORDS MANY A JOURNALIST DREADED HEARING:
“THIS IS STEPHEN JOYCE”**

Translated by:

Ella Honcharenko

*Independent scholar,
6-7, Taras Shevchenko Av., Kamianske, Ukraine, 51931
ellgon@rambler.ru*

Liudmyla Baisara

*Oles Honchar Dnipro National University,
72, Gagarin Av., Dnipro, Ukraine, 49000
baisaraliuda@gmail.com*

The Ukrainian translation of Terence Killeen’s article “The Words Many a Journalist Dreaded Hearing: «This is Stephen Joyce»” is provided. Terence Killeen is the James Joyce Centre’s research scholar (Dublin). He is the author of numerous publications devoted to James Joyce’s oeuvre. Among them, there are “«Ulysses»’ Unbound: A Reader’s Companion to James Joyce’s «Ulysses»” (2004), an essay on the earliest version of “A Portrait of the Artist as a Young Man” (2020) and others. He is a former journalist although still continues to publish his works on the pages of “The Irish Times”, a leading Irish newspaper (Dublin). The above-mentioned translation made by Ukrainian scholars E. Honcharenko and L. Baisara is accompanied by the detailed and meticulously collected explanatory notes to the article. This piece of work deals with Stephen James Joyce (1932-2020), a grandson of the outstanding Irishman, James Joyce. An eminent Irish writer wrote the poem “Ecce Puer” to commemorate the birth of his grandson and the death of his own father John Joyce, the translation of which is also presented in this article. Stephen Joyce was the only son of George [Giorgio] Joyce, James Joyce’s son. Stephen was a grandson and the last surviving direct descendant of James Joyce. The article highlights Stephen’s real attitude to the literary inheritance of his late grandfather. The translation of the article is published with the Terence Killeen’s kind permission. The original version of the article was published in the Dublin’s newspaper “The Irish Times” on February 23, 2020.

Key words: Irish scholar, Joycean, translation, translator, notes, language of original, author, Dublin newspaper, journalist.